

עלון כל המועדים

הלכות והליכות בענין זמירות שבת "ליל שבת"

ביין, ומשני יום השביעי שבת היה שישראל אוכלין ושותין ומתחילים דברי תורה ודברי תשבחות.

השל"ה (אהרות שבת אות לו) כתב "נהגו לשורר ולזמר בסעודת שבת בשבחים ובזמירות המשובחים ומתוקנים לכך, ובודאי שזה כבוד שבת קדוש וכבוד הסעודה הקדושה".

הרוקח (הלכות שבת נד) כתב "כי לאחר שאכלו התבשילין שהטמינו יש מזמרים זמירות ושבה להקב"ה, וכן הביאו המשנ"ב (רפ"ט ס"ק ה).

ספר חסידים (רע"א) "מצווה שישב וירנן בשיירות ותשבחות, שנאמר (תהלים צב, א) "מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה' ולזמר לשמך עליון".

אמירה בישיבה או עמידה [זמירות שלפני הקידוש]

יש הנוהגים: לומר כל הזמירות במעומד (ספר ברית כהונה מערכ אות ק אות י שך נהגו בתוניסיה, וכן מנהג קרלין), יש הנוהגים: לומר הכל בישיבה (שלחן הטהור רסב ג), יש הנוהגים: לעמוד רק בפזמון שלום עליכם, והטעם: מפני כבוד המלאכים עומדים.

אמירת שם השם בזמירות

יש הנוהגים: לומר עם השם (חוות דעת יור"ד קונטרס בית הספק כ, הגרש"א הליכות שלמה מועדים ר"ח פרק א הערה 64), והטעם: משום זמירות של שבת נתקנו על ידי גדולי עולם לאומרם בדרך שבה והודאה, יש אומרים: שאם מכוון יזכיר את השם ואם אינו מכוון יזמר בלי השם (הגר"א נבנצאל ירושלים במועדיה שבת חלק ענייני סעודת שבת סעיף לב). ומובא במשנ"ב (רס"ו ס"ק ט) דדרך שבה והודאה מותר להזכיר שם השם (שו"ת אבני ישפה חל ג סימן כג) והביא שם ששאל את מרן הגר"ח ק שליט"א ואמר שאפשר להגיד עם שם השם, וכן בשם הגה"צ רבי שריה דבילצקי זצ"ל.

יש הנוהגים: שלא לומר את השם – בריסק, וכן נהג בעל הקהילות יעקב (מובא אבני ישפה שם, ובדרך שיחה עמוד תרעה הביא בשם הגר"ח ק שאביו לא אמר עם שם השם).

להפסיק בדיבור בשעת הזמירות: כששר זמירות עם שם השם, יכול להפסיק בדיבור אם נשלם הענין כגון בזמר "כל מקדש שביעי" לא

"בשבתות ובמועדים ראוי להרבות בשירה... וכל אחד ישורר על שולחנו שירים נאים מעניינא דיומא, דבר בעיתו מה טוב, וזה עבודת ה' חשובה מאוד, שכל מלאכי מרום וכל צבא השמים משתמשים בזה, וזוהי עבודתם, וכלם פותחים את פיהם בשירה ובזמרה" (פלא יועץ ערך שיר).

זמירות שבת

מנהג נפוץ הוא בכל בית ישראל לשמח את השבת בזמירות ותשבחות בתוך הסעודה.

מהם הזמירות

כל דברי הזמירות לקוחים מפסוקי תנ"ך והלכות ואגדות הש"ס וזוהר מדרשים מענין השבת והאומרם מביא טובה לעולם, וה' דבק בו ומקשיב לקולו ומתרצה ומקיים העולם שלא יחרב ושבת הוא עת זמיר לה' מענין היום בעת אכילה ושתיה כמו שכתוב "מזמור שיר ליום השבת" (יעב"ץ בסידורו זמירות ליל שבת א).

יש אומרים: שקבלה בדינו שהזמירות שנתפשטו בישראל נאמרו ברוח הקודש (ישמח משה פרשת ברכה).

הטעם שנתקנו זמירות שבת

משום שכשקלל איוב את יומו אמר (איוב ג ז) "אל תבוא רננה" מכלל שביום שהוא מבורך יבוא בו רינה ושבת הוא יום מבורך (ספר חסידים תתשמז).

טעם אחר: לפי שיש חיוב ללמוד תורה על השולחן ובמיוחד בשבת והזמירות נתקנו להמון העם שלא יכלו לעסוק בתורה על השולחן כדי לקיים זה השולחן אשר לפני ה' (ספר מטעמים שבת צח, אוצר הידיעות השלם שבת ט).

זמירות שבת בהלכה

ברמב"ם במור ובשור"ע לא מוזכר ענין לשיר זמירות שבת ואף שבסימן תרסט כתבו את המנהג הזמירות והריקודים שנוהגים קהילות ישראל בשמחת תורה.

מקור למנהג לשיר זמירות שבת (מגילה יב, ב) עה"פ "ביום השביעי כמוב לב המלך ביין", הקשו חז"ל: אטו עד יום השביעי לא טב לביה

לע"נ האשה עדנה בת רבקה מינדל ויינברגר

"ברכוני לשלום מלאכי השרת"

יש המתנגדים לאמירת שורה זו בפיוט "שלום עליכם".

והטעם: על פי המדרש (תהילים מזמור ד) לא יהי קורא לא למיכאל ולא לגבריאל אלא קורא אותי ואני עונה, וכאן פונים אל המלאכים (רבי יעקב עמדין בסידורו הנהגת ליל שבת י, הגר"ח מואלצין בספרו כתר ראש העיד על הגר"א שלא היה אומר חרוז זה).

בישוב המנהג באמירה זו אין זה בקשה אלא שאנו אומרים שהם מצווים ממלך מלאכי המלכים לברך אותנו וכן יעשו ודברי הגר"א היה על פזמון מלאכי רחמים (סידור אישי ישראל סדר ליל שבת שלום עליכם, סידור הגר"א שער נפתלי בהערת המו"ל).

טעם אחר: אומרים כן בדרך ענוה, שהוא בוש לבקש מהמלך בעצמו (ילקוט יוסף שבת א סימן רעא - דיני קידוש על היין).

"צאתכם לשלום"

הטעם שאנו שולחים את המלאכים בסוף "שלום עליכם" הרי טוב שישארו עמנו וישמחו בסעודה ויוסיפו לברכינו (סידור יעב"ץ הנהגת ליל שבת י).

ומטעם זה יש שמדלגים על קטע זה (שערי תשובה רסב ב הביא מהמח"ב שכתב בשם תוספת שבת שגדול אחד מוקד חרוז זה והסכים עימו).

יש הנוהגים לומר: "בצאתכם לשלום" הכוונה שנמשך למה שאמרו למעלה ורצנו לומר ברכוני בצאתכם שיברכו בשעה שיוצאים ולא הכוונה שיצאו עכשיו (חיד"א מחב"ד רסב ב ברכי יוסף).

יש הנוהגים לומר: "צאתכם ובואכם לשלום" היינו שחוזר ומזמינם בדרך כבוד (ליקוטי מהרי"ח סדר התנהגות ליל שבת שכך נהג אדמו"ר מו"ה יחזקאל שרגא ז"ל משינאווא).

בישוב השאלה: שהכוונה בעת שיצאו יהיה צאתם לשלום ולא הכוונה עכשיו שיצאו ולפי שאין אנו יודעים זמן צאתם הוא אומר עכשיו (שערי תשובה רסב ב, מחצית השקל רסב).

ביאור אחר: כיון שהמלאכים אלו הם מלאכים של לוי אין זה נחשב דחיה במה שפוטרים (מתוך האור שבת קודש עמוד 101).

ביאור אחר: חרוז זה מבוסס על מאמר חז"ל (מדרש תנחומא בלק יד) ששומרי היום מוסרים את האדם לשומרי הלילה לאחר שקרא ק"ש ובבוקר שומרי הלילה מוסרים אותו לשומרי היום כדי שלא יהיה לא שמירה וא"כ "שלום עליכם" ובואכם לשלום" מתייחסים למשמר הבא, ואילו החרוז "ברכוני לשלום" ו"צאתכם לשלום" מתייחס למשמר היוצא ולפי זה היינו יכולים לומר גם ביום חול מכיון שבימי החול הכל מרודים לכן תקנו לומר בשבת (ספר שער בת רבים משמו של הש"ך).

ביאור אחר: "בואכם לשלום" אומרים למלאכי השבת "וצאתכם לשלום" למלאכי חול וכעין חילוף משמרות ומה שמקדימים בואכם

יפסיק אחר התיבות "אוהבי ה' המחכים בבנין אריאל" אלא אחר התיבות "ביום השבת... נחניאל" (הגר"א נבנצאל ירושלים במועדיה שבת חלק עניני סעוד שבת ס' לב). **ויש אומרים:** שמן הראוי ליוהר בזה כיון שיכולים לבוא לידי שם ה' לבטלה ומובא במשנ"ב (רמ"ס"ק יט) אם תשמע חברך מזכיר השם אל תכנס דבריו לומר לו עשה לי כך וכך שהרי על ידי זה ישתוק לשמוע דבריו ואתה גורם לו שיוציא שם שמים לבטלה (אבני ישפיה ח"ג או"ח סימן כג ענף ה).

"שלום עליכם"

מחבר הזמר: יש אומרים שר' יוסי ב"ר יהודה חיברו (סידור רשב"ן ח"א קה).

זמר "שלום עליכם" מיוסד על מאמר חז"ל (שבת קיט, ב) שני מלאכי השרת מלווין לו לאדם בערב שבת מבית הכנסת לביתו אחד טוב ואחד רע, וכשבא לביתו ומצא נר דלוק ושלחן ערוך ומטתו מוצעת, מלאך טוב אומר יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך, ומלאך רע אומר אמן בעל כרחו, ואם לאו מלאך הרע אומר "יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך ומלאך טוב עונה אמן בעל כוח (ספר מנהג טוב אות לו).

בנוסח אחר: "כשאדם מצד זה ואשה מצד זה ושכינה על כולם כאם על בנים... וכל זה כשאדם בא לביתו ומקבל אושפיזא בשמחה וכשהשכינה רואה נרות דולקות ושלחן ערוך ואיש ואשתו בשמחה ובשלום, שכינה אומרת זה משלי הוא "ישראל אשר כך אתפאר" ואם ח"ו לאו הכי, שאין שלום ביניהם ח"ו, שכינה הולכת ומלאכים עמה ויצר הרע וחייליו עמו מתחברים עימם ואומרים זה משלי הוא ומן חילי הוא מיד רוח הטומאה שורה עליו ומסתלק יו"ד מן האיש וה' מן האשה ונקראים אש אש ח"ו" (של"ה).

טעם אחר: על פי הגמרא בגיטין (נב) שבבית אחד בכל ערב היה מעשה שמן שהיה מריבה בבית הוא עד שבא ר"מ ושהה אצלם שלש שבתות זה אחר זה ועשה כל פעם שלום ביניהם אח"כ שמע ר"מ שאומר אותו שמן "ווי דאפקיה ר"מ מהאי ביתא" ולפי שראו אחרונים שמעשה שמן אלו מצליחים בעוה"ר בהרבה בתים לכן תקנו לקרוא למלאכי השרת שיעשו שלום בפמליא של מטה (פרדס התפילה זמירות של שבת בשם לקוטי צבי).

יש הנוהגים: לכפול כל בית ג' פעמים (סידור הרמ"ק, וכ"כ ר' יעקב פארוו בספרו מנחת אהרן כלל ד אות ב שמונהג כל ישראל לאומרו שלש פעמים). **והטעם:** כדי לחזק הענין כמו שכתב אבודרהם דלכך מזכירים במוצ"ש אליהו הנביא ג' פעמים וכן בקידוש לבנה אומרים ג"פ שלום עליכם (ליקוטי מהרי"ח ח"ב סדר התנהגות ליל שבת).

טעם אחר: לפי שהמלאכים באים לראות אם הכין ג' דברים נר דולק, שלחן ערוך, ומטה מוצעת, ועל כן אומרים להם ראו שלא חסרתי דבר כלום מג' דברים הללו ואז מברכים אותו (ספר אוצר התורה עמוד 239 אות תשח).

לצאתכם כיון שכך הוא הסדר תחילה יורדים מלאכי השבת ואחר כך עולים מלאכים של חול (שפת אמת פרשת ויצא תרסא).

ביאור אחר: על פי הגמרא (ב"מ פו, ב) "אמר רב תנחום בר חנילאי לעולם אל ישנה אדם מן המנהג וכו', מלאכי השרת ירדו למטה ואכלו להם. ונראה שאם יהיו איתנו יצמרכו לשנות מנהגם ולאכול כמו שעשו אצל אברהם אבינו ע"ה, על כן אנו אומרים להם "צאתכם לשלום" (כתב בספר נר למאה להגר"י זלצר שליט"א).

ביאור אחר: באמת פוטרים אותם לשלום מדאגה שמא יראו אצלנו דבר שלא כהוגן ויפרשו מתוך כעס ח"ו לכן משלחים אותם מבעוד מועד מתוך פיוס (יעב"ץ בסידור).

ביאור אחר: בשעה שהקב"ה מתיחד עם עם ישראל אין מקום למלאכים להיות, לכן בליל שבת כשהמלאכים באים ללות את עם ישראל לביתם ומלאך המוב אומר יהי כן לשבת הבאה הוא מסיים את שליחותו ואז הזמן שהקב"ה מתיחד עם ישראל, אומרים למלאכים צאתכם לשלום מעכשיו יש יחוד של הקב"ה וכלל ישראל לבד וגם המלאכים לא יכולים להיות שם (סבי הגאון ר' משה הרשלר זצ"ל).

מנהגו של החת"ס: החת"ס לא היה שר פיוט זה [בשם מהר"ם שיק מובא שהחת"ס היה אומר שלום עליכם בלחש מרוב ענווה ולא היה אומר חרוז "צאתכם לשלום" (עיין פרשת ויקרא עמוד קכג)], והטעם: ואמר שאין אנו במדרגה שהמלאכים מלווים אותנו והראייה מהגמרא בברכות (ס, ב) "הנכנס לבית הכסא אומר התכבדו מכובדים" וכתב הב"י (או"ח ג א) בשם אבודרהם שאין לומר זה אלא ירא שמים וחסיד ונראה שמפני כך נתבטלו מלאומרו וכן פסק השו"ע שאין לאומרו ומטעם זה לא נהג לומר שלום עליכם (מנהגי חת"ס סימן ה אות ו וכן בשו"ת שבט הלוי ח"א רה שכן נהג החת"ס, וכן מובא וכן מובא באורחות רבינו ח"א דף קז שחזו"א לא היה אומר כלל).

עד מתי נשארים המלאכים

יש אומרים: שבשעה שאומרים להם "צאתכם לשלום" הם יוצאים מהבית (תוספות שבת רסב א), ויש אומרים: שרק אחרי הקידוש (עוד יוסף חי ויצא ד), ויש אומרים: שהמלאכים נשארים אצלו למשך כל יום השבת (מחצית השקל רסב א).

שלום עליכם יו"ט שחל בשבת

ישנם מנהגים שונים, יש הנוהגים: לדלג על כל הזמירות ולא לומר כלום, יש הנוהגים: לומר חלק מהזמירות, ויש הנוהגים: לומר הכל רגיל.

"אשת חיל" (משלי לא י - לא)

יש אומרים: שמזמור זה הוא כנגד השכינה, ויש בה כ"ב פסוקים כנגד כ"ב צינורות של מעלה שבעת הם פתוחים, ומריקים שפע ברכה מהברכה עליונה מראש כל הכתרים (שלי"ה שער השמים).

טעם אמירתו: לפי שיש הדורשים "אשת חיל" הכוונה לשבת המכונה בשם "כלה" ואיתה במדרש (ב"ר יא ח) שהיא בת זוגו של כנסת ישראל לכן מיד בכניסתה משבחין אותה הפניה בזמר הזה (ספר מטיב נגן).

טעם אחר: אף שפרק זה הוא על התורה, ישנו גם כוונה פשוטה לשבת את האשת חיל לפי שקיום הבית והעמדתו בזכות אשת חיל (ספר ירושלים במועדיה שבת בשם היעב"ץ, באיר).

"רבון כל העולמים אדון כל הנשמות"

(מקור הראשון לתפילה מופיע בלקט יושר ח"א עמ' ג)

יש הנוהגים: שלא לאומרו בשבת, והטעם: משום איסור תחינה בשבת. (מחזיק ברכה רסג).

הטעם לנוהגים לאומרו ולא חוששים שאין אומרים תחינות בשבת

לפי שתחינה זו, בהכנסת שבת קודש, מלאה ברנשי קודש וגעגועים, ונתעורר בה כל נפש אדם הישראל ברנשי קודש, אין למנוע מלאומרה (משנה שכיח - מועדים שבת תפילה |רבון כל העולמים| בליל שב"ק בשם מפי מו"ח הגה"צ רבי יעקב גינז מבוסערמין ז"ל, ששמע מפי הגה"ק רבינו שלמה ממונקאטש).

טעם אחר: שכל איסור תחינה בשבת הוא על דבר שהוא צורך היום כגון חולה אבל כמבקש על דבר שהוא להבא מותר (שדי חמד סימן ד).

טעם אחר: שכל האיסור שאלת צרכיו אלא כשמבקש על חולי או פרנסה שיש צער לפניו אבל חרמית עוונות טוב לומר בכל יום (ליקוטי מהר"ח בשם המג"א רפח, יסודי ישורון).

טעם אחר: שכל איסור אמירת תחינות ובקשות רק ביחיד אבל מה שנתסד לכל העולם בשווה ואינו אלא כטופס תפילה שתקדו חכמים אין בזה משום איסור שאלת צרכיו (ליקוטי מהר"ח סדר התנהגות ליל שבת).

ויש קהילות שאומרים בקשה זו קודם מנחה (מקור המנהג מהר"ק רבי יוסף מראשקוב זמירות לשבת אפטא קאפיטשניץ, מהר"ח סדר התנהגות ליל שבת בשם היעב"ץ הנהגת ליל שבת לפני פזמון זה) מהטעם שאין לומר בקשות בשבת (מין החת"ס לא היה אומר תפילה זו - מנהגי החת"ס).
יש הנוהגים: לאומרו עד "מלך תמים דרכו" דאינם אלא דברי שבת בלבד (שערי תשובה רסב, שו"ת שאילת יעב"ץ סימן קכה שכב).

אתקיננו סעודתא

מחבר הזמר: האר"י הקדוש, והוא על הפסוק (ישעיה נח יג) "וקראת לשבת עונג" מאי וקראת שצריך להזמין כמו שמזמינים אורח לבית (וזה בשלח דף מז).

ביאור אחר: נתקן על פי הנאמר בזהר שרבי שמעון ורבי אבא נהגו להזמין את השכינה הק' כביכול לסעודת שבת (התפילה נמצאת בשער הכוונות, שו"ת יוסף אומין סימן מד).

"אזמר בשבתין"

מחבר הזמר: פיוט זה חיברו האר"י ז"ל ושמו חתום בתחילת כל קטע "אני יצחק לוריא בן שלמה" והשין כפול, והטעם: לפי שהחזור "שביתין ושיביקין" נכתב ראשונה ואחר כך כתב "שכינתא תתעמר" ומחק את החרוז "שביתין ושיביקין" (ספר נעים זמירות ישראל לתלמיד האר"י מהר"י סדרג) [אזמר, נזמין, ימינא, יחבק, צוחין, חדו, קריבו, למעבד, ועטורין, רשימין, יהא, אסר, בחמרא, נעבד, שכינתא, שביתין (פסוקים אלו יש הנוגים לומר אותם קודם בציעת הפת) **למבצע, משה, הלא.**]

טעם אמירתו: כדי לצאת בו ידי חובה בכוונות הראויות לכיון בסדר הקידוש והסעודה של שבת לפי שאין אנו יודעים לכוון כוניהם ובפיוט הזה המדבר בסודות ההם נחשבת קריאתנו כאילו כווננו בכוונות הסודות האלו (שו"ת תורה לשמה סימן פ).

זמן אמירתו

יש הנוהגים: לאומרו אחר הסעודה קודם ברכת המזון וכן מובא בשער הכוונות שהיה האר"י אומר זאת אחרי הסעודה (וכ"כ באור צדיקים סימן כט אות יט, עיין בסידור ישועת יעקב ראיתיו החיד"א מחזיק ברכה קסו).

ויש הנוהגים: לאומרו קודם הסעודה (מהר"ש שרעבי, בא"ח שנה שניה פרשת בראשית אות כט, ליקוטי מהר"ח סדר התנהגות ליל שבת וכן מנהג העולם) **והטעם:** לטעמו של בעל תורת לשמה שסיבת אמירתו כדי שעל ידי קריאתינו יחשב לו כאילו כונו כל הסודות לכן יש ענין לאומר לפני הסעודה לפני שהתחלנו הקידוש והברכות (שו"ת תורה לשמה סימן פ), **טעם אחר:** עיין כה"ח (רעא) ובסידורו של שבת (שורש שבת בו השיר).

יש הנוהגים: שלא לאומרו, **והטעם:** מכיון שפיוט זה נעלה בקודש וכל דבריו מיוסדים על אדני קודש (מהר"ם שיק במכתבו הובא בקובץ צפונות קובץ א עמוד לה).

"כל מקדש שביעי"

מחבר הזמר: רבינו משה בן קלונימוס הזקן מחכמי אשכנז הקדמונים (שו"ת מהרש"ל כט) מפני ענותנותו של המחבר לא חתם את שמו בראשי תיבות הראשונות אלא בראשי תיבות השניות של ג' חלקי החרוז (כל מקדש, כל שומר, שכרו הרבה ר"ת משה).

שיר זה מיוסד על פי האלף בית והוא ממשיך עד האות צ' כמבואר בזמירות.

הטעם שהמחבר לא שמר רצף עד אות ת' ובספר שמור וזכור הביא שמצא במחזור וימרי (סימן קנט) השלמה לשיר את האותיות החסרות קרש"ת

נקדשם במצותיך וטהרם כעצם השמים לטהר, רוחך תנחמו כבהמה תרד בבקעה מן ההר, שבתיהם תשכנם בנחלת הסהר כנחלים נמיו וכננות עלי נהר].

והטעם שלא השלים על סדר א' ב'

מגודל תשוקתו יצאה נפשו באמצע ולא הספיק לגמרו (מובא בספר אור הגנוז שבסוף ספר עבודת הלויים משמיה דהרה"ק מבאטשאטש ז"ע)

"המאחרים לצאת מן השבת וממהרים לבוא"

הטעם שהקדים את המאחרים לבאים והרי הסדר הוא הפוך בתחילה ממהרים לבוא אל השבת ואח כך מאחרים לצאת לפי שכאשר ישראל נצמזו בראשונה על השבת במרה לא הרגישו טעם השבת ולכן לא מהרו ליכנס אליה, אבל כשנכנסו כבר לשבת לא רצו לעזובה לכן בתחילה היו מאחרים לצאת ורק בשבת הבאה היו ממהרים לבוא (בית אהרן ליקוטים עמוד קמד).

טעם אחר: לפי שענין להקדים את השבת בפשטות כדי שלא לטעות בזמן כניסת שבת, ובמדבר שהיה עמוד ענן לא היה חשש לכך כי כאשר נסתלק עמוד הענן ובא עמוד האש ידעו שנעשה לילה, אבל בשבת שנסתלק משה הסתלקו ענני הכבוד (תענית ט, ט) ובאותו שבת לא ידעו אימתי לילה והצרכו לאחר את השבת ובשבת הבאה גם מיהרו לבוא ולכן הקדים "המאחרים לצאת מן השבת" (מודרש פנחס – גבעת פנחס יג).

טעם אחר: לפי שעומד עכשיו בתוך השבת לכן מזכיר את הסדר שמשבת זו יאחר לצאת ולשבת הבאה ימהר לבוא (זכור ושמור זמירות שבת עמוד נג).

טעם אחר: כך הוא הדרך של הפייטנים להפוך הסדר כדי להשוות החרוז עם החרוז הקודם "דורי השם זרע אברהם אוהבו" [אוהבו לבוא (ברוך שאמר עמוד רפג, ליקוטי מהר"ח סדר סעודת ליל שבת עיין שם ראיות לדבר).

"מנוחה ושמחה"

מחבר הזמר: שם המחבר משה וחתם שמו בג' ראשי החרוזים הראשונים [מנוחה, שמי, הוא, ר"ת משה].

"מה ידידות"

מחבר הזמר: שם המחבר מנחם שמו נרמז בראשי תיבות של הבתים השני השלישי הרביעי והשישי [מערב, נחלת, חפציק, מעין ר"ת מנחם] (על פי סידור יעב"ץ זמירות ליל שבת הקדמה לפיוט הנ"ל).

"מנחם" יש אומרים: שמנחם הוא אחיו של רבי יקותיאל המובא ברקנמי (סימן תקסו) שהיה אביו של רבי אליהו הזקן, **ויש אומרים:** שהוא רבי מנחם ב"ר מכיר (סידור בית יעקב).

הטעם שחרז "הלוכך תהא בנחת" קודם ל"מעין עולם הבא"
ובכך לא מסתדר ר"ת של המחבר מנחם כסדר
 לפי שהמחבר רצה להעלים את שמו ולכן כתב החרוז הלוכך לפני מעין עולם הבא.

טעם אחר: לפי שרצה לסמוך את החרוז הלוכך תהא בנחת לחרוז הקודם לו הפציץ אסורים כי שני דינים אלו נלמדים מפסוק אחד (ישעיה נח"ד) "אם תשיב משבת רגליך עשות הפציץ וכו' מעשות דרכיך".

ביאור מיוחד: לפי שבפזמון זה מרומזים התיבות מנחם ב' פעמים "מה ידירות" ואח"כ "מערב מזמינים", אח"כ "נחלת יעקב יירש" ומיד

אח"כ בלי מצרים נחלה" פעמים נזכר האות נ, אח"כ החרוז "חפציץ אסורים" והחרוז שמתחיל הלוכך תהא בנחת צריך לומר חילך תהא בנחת כמו שנאמר בתהילים "הי שלום בחילך" היינו נחת מהעשירות וכך יש לנו ב' פעמים האות ה ואח"כ החרוז "מעין עולם הבא יום שבת מנוחה" פעמיים האות מ' (סידור מקור התפילות זמירות ליל שבת מה ידירות).

יש אומרים: שהחרוז "מעין עולם הבא" קודם לחרוז "הלוכך תהא בנחת" והטעם: לפי שבכך יסתדר שם המחבר מנחם [מערב, נחלת, חפציץ, מעין] ואח"כ נוסף הרוז "הלוכך" (כך היא הגירסא בסידור יעב"ץ).

"יה רבון עולם" - שיר בארמית

מחבר הזמר: פיוט זה חברו רבי ישראל נג'ארה [שהיה רב בעיר עזה ושמו חתום בראשי החרוזים יה, שבחין, רברבין, אלהא, למקדשך – ישראל].

פזמון "צור משלו אכלנו"

ענין פזמון זה: פזמון זה אינו מדבר כלל מענין השבת רק הוא שיר ושבת והודאה לאומרו קודם ברכת המזון, והטעם שאין אומרים אותו בכל יום: לפי שאין פנאי לכך (סידור עבודת ישראל).

זמר זה מבוסס על המדרש הקדים אברהם אבינו שמו של הקב"ה לכל עובר ושב שהיה מכנים אורחים, ולאחר שאכלו ושתו ועמדו לברכו, אמר להם וכי משלי אכלתם הודו וברכו למי שאמר והיה העולם וזה שאומר בעל הבית למסובים עם תום הסעודה אל תברכו לי אלא ברכו אמוני, לצור שמשלו אכלנו כולנו ולא משלי (סידור אוצר תפילות זמירות ליל שבת צור משלו דובר שלום שם).

פזמון זה מיוסד על ברכת הזימון וד' ברכות המזון, "צור משלו" כנגד ברכת הזימון, "הון את עולמו" כנגד ברכת הון, "בשיר וקול תודה על ארץ חמדה טובה וכו'" כנגד ברכת הארץ "נודה לך על הארץ חמדה טובה", "רחם בחסדך וכו' על ציון וכו'" כנגד ברכת רחם נא... על ישראל עמך, והחרוז האחרון כנגד ברכת הכוס (סידור יעב"ץ) זמירות ליל שבת הקדמה פיוט זה).

הטעם שלא מוזכר כנגד ברכה רביעית של ברכת "הטוב והמיטיב"

יש אומרים: לפי שזמר זה נתקן לפני שחכמים הוסיפו ברכה זו, ויש

אומרים: שנאבד חרוז זה, ויש אומרים:

שהחרוז "יבנה המקדש.. על כוס יין" בא לרמוז על ברכת "הטוב והמיטיב" שתקנהו על ברכת הכוס (סידור יעב"ץ) זמירות ליל שבת בהקדמה לפיוט).

הטעם שיש הנוהגים שלא שירים זמר זה
 לפי שבזמר זה יוצא ידי חובת ברכת המזון דאורייתא ולכתחילה ראוי שבד' ברכות יקיים גם את הדאורייתא וגם את הדרכבן ויש שנהגו לזמר זאת לאחר ברכת המזון (סידור אישי ישראל זמירות ליל שבת צור משלו בהערה למטה מביא מהשאלות אות קל בשם הגר"ח מוואלוין, מנהגי הגר"א ע"י הגר"ח מוואלוין).

מנהג העולם שלא לחוש ומזמרים זאת

אחרי "קה רבון עולם" (ש"ת ויברך דוד ח"א או"ח סימן לו).

"יה אכסוף"

מחבר הזמר: מזמור זה חיברו רבי אהרן הגדול מקרלין זצ"ל. **ברמזיו:** שם "הוי"ה" חתום בראש החרוזות יה, היה, ויהיו, השבת. בראש תיבות שניות חתום שמו "אהרון" [אכסוף, הוה, רחמך, נעם]. ובשלישיות חתום אותיות "נשמה" [נעם, שמור, מתגוללים, הנשמות].

פזמון "מה יפית ומה נעמת"

מחבר הזמר: מרדכי בר יצחק בצרוף הברכה חזק (שם זה מופיע בתוס' נדה לו, א ד"ה הלכתא) וחתם בראשי החרוזים את שמו בכל ראש ג' בתים כי כל שלש בתים בפיוט הזה באים כאחד [מה, ראה, דבר, כבוד, יהי, ברכות, יצו, חסד, קדוש, חי, זקוף].

מתי חיבר פזמון זה מובא (בכתבי רבי יאשע שו"ב בפרק על הט"ז ודורו אות טו) **שבעל המחבר פזמון זה היה לו בו יחיד ויקר מאוד ונהרג בידי מרצחים ואביו לא ידע מזה עד שעת כניסת שבת וקיבל על עצמו שלא יגיע אליו הענמת נפש בשבת ועמל בזה מאוד ולא עלתה לו עד שהתחיל לחבר**

"יום שבת קודש הוא"

מחבר הזמר: יהונתן בצרוף הברכה חזק וחתם שמו בראשי החרוזים
[יום, הבשר, ואם, נשים, תנו, נפש, חקותיה, זה, קולין].

"חרוז קולי קולות יחדלון וכו"

לכאורה חרוז זה אינו קשור למעלה מכן ומדוע נכתב

לפי שהפיוט כולו נכתב על שם הפייטן יהונתן אלא בטרם התחיל לכתוב הפייטן את החרוז של אות ק' הזמר אבד לו, ברבות הימים מצא אותו אדם אחר שהתרברב בזמר החדש והיפה שחיבר, בשבת התקבצו בני העיר לשמוע את השיר ובדרך גם הודמן בדיוק לאותה עיר ואתה שבת גם הרב ההמחבר וכששמע את השיר אמר זמר זה כולו שלי, שאלו רבי יהונתן ואמר לו על מה מבוסס השיר שתק הדרשן ולא ענה אז אמר רבי יהונתן הביטו ששיר זה מיוסד על שמי יהונתן חזק אלא שאת האות ק' לא הספקתי לגמור התקבלו הדברים על דעתם של בני העיר ולכן חיבר את החרוז על המאורע הזה

"קולי הקלות יחדלון בעת שירי יגדלון... ואל ישיגו גבולי" [לומר שהם חיברו את השיר] וכו'... (ספר פרחי שושנים לר' יהודה ליווא אופנהיים, ליקוטי מהרי"ח סדר סעודת ליל שבת בשם סידור יעב"ץ זמירות ליל שבת בפירוש על הפיוט ד"ה קולי).

יש הנוהגים להתחיל את הזמר רק מ"תנו שבח", והטעם: מפני שזוכר בו ומלאך רע יענה אמן ואינם רוצים להזכיר בסעודת שבת מלאך רע (ליקוטי מהרי"ח סדר מעריב ליל שבת).

"אודה לאל לבב חוקר"

מחבר הזמר: רבי שמעיהו מגדולי חכמי ספרד ושמו התום בראשי הבתים [שימו, מכסא, עור, ימצאה, הנאמן, (קומו), ושנה, (סלב, והחיו נועם)].

"פיוט "לא אל אשר שבת"

הטעם ששרים פיוט זה

על פי דברי המדרש (שוח"ט ופרד"א יט כל בו לו) שכתב שבליל שבת בראשית לבריאת העולם, ישב הקב"ה על כסאו כבודו וישב שר של שבת על כסאו בפני כל שאר השרים, שזה פירוש המילים "תפארת עטה ליום המנוחה", ועמדו שאר השרים ואמרו שירות ותשבחות לשר של שבת, אמר הקב"ה לו אתם אומרים שירה ולי אין אתם אומרים שירה, כיון שמע שטוב בעיניו לומר שירה מיד ירד שר של שבת מכסאו ואמר אתם אומרים המנון, אני ואתם נאמר המנון לקב"ה שנאמר "טוב להודות לה'" (ליקוטי מהרי"ח סדר סעודת ליל שבת).

הפזמון ונתדבק בזה מחשבתו מאוד בתשוקת הלב עד ששכח לגמרי מהעגמת נפש שלו, נעשה רעש גדול בעולם העליון איך שיש בכח האנושי לדחות עגמת נפש כזה מאהבת ותשוקת השבת וכשבא לתובת "חי זקוף מד" הסכימו בעולם העליון שיחיו אותו ויזקוף המת הנפטר וכן היה והחזירו נשמתו לגופו [והגיע לאביו ושם נסתלק שוב והובא לקבר ישראל] ומאז נתפרסם פזמון הזה כפי כל הגוים שמרגלא בפומייהו שהיהודים מזמרים מה יפית.

הטעם שיש שנמנעים מלשיר זמר זה בין שאר זמירות לשבת

לפי שזמר זה היה לו ניגון מיוחד שערב לאוזן השומע, והפריצים בפולין היו אוהבים לשמוע את הזמר הזה מפי יהודי החצר, וכשטוב לב הפריץ הפלוגי ביינ אמר ליהודי החצר שלו שישיר לו שיר, ושיר זה היה היהודי שר לפני הפריץ במסיבתו עם משפחתו ואוהביו של הפריץ והיה היהודי לצחוק בעיניהם ואם היה מונע מלומר היו מכים אותו (אוצר הידיעה אסיפת גרשון מערכת מ'א שמצא כתוב בספר).

טעם אחר: לפי שהזמר הזה נתקן בשעת צרתו של המלחין וכיון שהניגון נעשה בעצבות לכן לא נהגו לזמרו (מובא בספר ליקוטי דברי יחזקאל בשם הגה"ק רבי יחזקאל משינאו).

"יום זה לישראל"

מחבר הזמר: האר"י הקדוש רבינו יצחק לוריא בתוספת הברכה חזק וחתם שמו בראשי החרוזים [יום, צוית, חמדת, קדשת, לאסור, ושיר, רצה, ישעד, אנא, חדש, זכור, קול].

יש אומרים: שהמחבר הוא רבי יצחק ב"ר יהודה אבן גיאת זצ"ל מחבר זמר המבדיל, ומענתם לפי ששיר זה קודם יותר לפי שהוא מופיע במחזור ארם צובא שנדפס בונציה בשנת רפז שבע שנים לפני שנולד האר"י הקדוש, במקורו השיר נכתב על ר"ת החרוזים יצחק ל' ח' ורק אח"כ נוספו עליהם החרוזים בר"ת "לוריא חזק".

"צמאה נפשי"

מחבר הזמר: רבי אברהם בן עזרא וחתם שמו בראשי החרוזים [אל, ברא, רם, הבדיל, מי, בלב, נסוגים, על, זכור, ראה, אקד].

מעלת חיבור זה יש אומרים שזמר זה עמוק בקבלה וללא ספק רוח הקודש שרתה על המחבר בעת שחיבר זמר זה (חוש המשולש תולדות חת"ס ביום השבת בשם החת"ס שושיר זה היה שר החת"ס בכל ליל שבת בבואו מבית הכנסת, והנאמן בעל אמרי אש ז"ל נהג אומרו אחר אשת חיל – זכרון יהודה).